

Tomáš Valenta, Jarmila Chovancová a kol.:

Texty z dějin právně filozofie

Vydavateľské oddelenie PRAF UK, Bratislava 2006, 374 s.

Tatiana Machalová*

Ve vydavatelství Komenského univerzity v Bratislavě vyšly letos v létě v oddělení právní literatury učební texty z dějin právní filosofie. Na jejich přípravě se podíleli učitelé katedry teorie státu a práva bratislavské právnické fakulty.

Výuka právně teoretických a filosofických disciplín se neobejde bez práce s autentickými texty. Připravit jejich vhodný výběr vyžaduje jak vědeckou odbornost tak i značnou pedagogickou zkušenost. Výběr by měl odpovídat cílům výuky, v tomto případě výuky základů právní filosofie a teorie práva a státu. S tímto vědomím autoři přistupují k volbě a redakci zvolených statí a úryvků a rozhodli se pro zařazení 33 textů. Jak v předmluvě uvádějí, jde jim o představení názorů těch myslitelů, kteří významným způsobem přispěli k rozvoji právně filosofického a teoretického myšlení.

Texty jsou řazeny historicky a do výběru se dostaly jen ty, ve kterých je věnována pozornost základním kategoriím jako je zákon, spravedlnost, právo, právní norma, stát, ústava, apod., nebo vysvětlují hlavní myšlenky určité právně teoretické pozice. Každý text je opatřen stručným představením života a díla daného autora.

První texty představují starověké právní myšlení prostřednictvím úryvků z klasických děl Platona a Aristotela. Dialog z Platonových Zákonů ukazuje, jak se rodilo právní myšlení, kdy docházelo k prvním pokusům o určení smyslu práva a zákonů. Z dialogu Atenčana s Kleiniasem se dovídáme, že pro definování práva a zákona nebylo důležité se ptát, co je zákon, co je jeho zdrojem, ale jak funguje. Pokud straní jen jedné skupině lidí, tak takové právo je prázdným slovem (str. 20.).

Do obecnější roviny posunul kategorie spravedlnost a právo Aristotelés. Autoři zde zařadili text páté knihy *Étiky Nikomachovy* o spravedlnosti. Je to známý text, ve kterém Aristotelés vymezuje spravedlnost již jako pojem a charakterizuje její základní formy: vyrovnávací a distributivní. Z tohoto pojetí vycházejí všechny teorie spravedlnosti. Z hlediska vývoje právního myšlení je tento text přelomový. Aristoteles totiž jako první „zmapoval“ významový kontext práva. Celé další období, prakticky do doby Kanta a Hegela,

kteří se pokusili o definici práva, byl tento kontext jen dále rozebírán a strukturován s cílem najít jeho další vlastnosti. Následující texty, reprezentující období helénismu to velmi dobře demonstrují. Helenské období je zde představeno třemi kapitolami, které mají uvést jeho základní myšlenkové proudy. První je věnována názorům stoiků, kteří spatřují zdroj práva ve fungování rozumných zákonů, to znamená zákonů, které jsou v souladu s řádem přírody.

Epikureismus pak reprezentují zásady šťastného života, který předpokládá spravedlivé jednání, vedoucí ke vzájemnému prospěchu (str. 46.). Tyto zásady formuloval Epikuros ve své práci „O šťastném životě“. Toto dějinné období pak uzavírá text z Cicerova díla „O povinnostech“. Vybraný úryvek je zaměřen na představení povinnosti – spravedlivého jednání. Úsilí definovat spravedlivé jednání vedlo k diferenciaci zákonů na ty, které byly dány od přírody a ty, které si vytvořil člověk. Ale nejen to, ve významovém poli se objevila nová kategorie: svoboda. K jejímu prvnímu představení dochází v díle středověkých myslitelů, kteří jsou zde reprezentováni názory sv. Augustina a především T. Akvinského.

Autoři textů velmi vhodně zařadili jednak úryvek Augustinova textu o přirozeném zákonu jako příčině svobody a část, ve které mluví o fungování „Boží obce.“ Při představení díla T. Akvinského se zaměřili na jeho rozdělení zákonů, které bylo prvním pokusem o jejich systémové uspořádání. Zařazené úryvky jsou věnovány nejen vymezení jednotlivých forem zákona, ale také popisu jejich fungování.

Přechod k novověkému právnímu myšlení reprezentuje krátký úryvek z Machiavelliho *Vladaře*. Zde je již jasně vidět odkud pochází moc panovníka; není to vůle boží, ale jeho vlastnosti, které jej předurčují k vládnutí. Tím se otevřela nová kapitola v dějinách právního myšlení. Za zdroj právní normativity byla označena vůle panovníka a teď jen šlo o to, zdůvodnit podmínky její legality a legitimity. Tohoto úkolu se jako první zhostil anglický filosof T. Hobbes. Autoři zařadili do publikace právě ten text z jeho práce *Leviathan*, ve kterém odhaluje fungování dohody jako mechanismu legalizace a legitimizace moci panovníka.

* Doc. PhDr. Tatiana Machalová, CSc., Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

Klíčovými kategoriemi jsou zde svoboda a právo člověka na život. Jejich garance vede vlastně k vygenerování takové vůle panovníka, která je schopná produkovat spravedlivé zákony. Tuto myšlenkovou linii sleduje také J. Locke a v jiném variantu pak francouzský filosof J.J. Rousseau. Autoři zde zvolili známé texty, které nejlépe vystihují formování klasického přirozeně právního myšlení.

Oprávněně větší pozornost pak věnují názorům německého filosofa I. Kanta. Žel Kantovo stěžejní dílo o právu „Učení o právu“ nebylo do češtiny ani slovenštiny přeloženo. Autoři sáhli jen po dostupných přeložených textech a zařadili úryvky z prací: *Základy metafyziky mravů*, *Kritika praktického rozumu* a *K věčnému míru*. Více se zaměřili na vysvětlení svobody a kategorického imperativu, resp. na morální dimenzi praktického rozumu. To jim bylo vodítkem i při volbě úryvku z díla *K věčnému míru*, kde se rozhodli pro zařazení dodatku, ve kterém věnuje Kant pozornost vztahu morálky a politiky.

Zařazení Hegelova textu z jeho známých *Základů filosofie práva* uzavírá období klasického přirozeně právního myšlení. Hegel se jako první pokusil teoreticky vysvětlit vznik a fungování práva. S jeho dialektickým pohledem na vývoj jako proces proměny abstraktního práva k ideji nemusíme souhlasit. Nicméně na jeho pozadí se mu povedlo vymezit řadu základních právních kategorií jako vlastnictví, zločin, trest apod.

Hegelem a německou klasickou filosofií však končí doba jasných názorových směrů a linií.

Takže i řazení jednotlivých textů bylo celkem snadné a přehledné. Prezentace následujícího vývoje právního myšlení, pokud nemělo dojít k nějaké nepřehlednosti, si již vyžadovala stanovit určité kritérium. Autoři zůstali u historického řazení. Lpění na tomto hledisku však trochu texty tématicky zamíchalo. Domnívám se, že přehlednější a metodicky čistší by bylo zařazení

textů podle tradice, tzn. anglo-americké, resp. liberální na jedné straně a německé, reprezentované Weberem, Jellinkem a Kelsenem na straně druhé.

Autorům se povedlo vcelku reprezentativně zmapovat liberální tradici právního myšlení od Holmesa, přes Harta, Fullera, Dworkina až po Rawlse a Nozicka. Historické řazení jim však nedovolilo tento vývoj představit jako jeden vyvíjející se myšlenkový celek. Podobně to platí i pro německou tradici, kde sledovali více sociologicko-etickou dimenzi.

Nesporným oživením, což je zřejmě reakcí na osnovu výuky teoreticko a filosoficko právních disciplín, je zde zařazení textů filosofů jako K. Jaspers, H. Arendtová, E. Tugendhat a P. A. D. Singer. Zvolené úryvky představují hlavně etický rozměr jednotlivých problémů a umožňují se obeznámit nejen s obecnějším, filosofičtějším pohledem na právo, ale s pohledem jakoby „z vnějšku“. Autoři se zaměřili především na představení lidsko právní problematiky, která se dnes stává ústředním kontextem právně filosofické a teoretické reflexe. Metodicky velmi vhodně působí zařazení textu Tugendhatovy známé přednášky o lidských právech a na to navazující Singerovo pojetí práv zvířat. Singerovy názory, i když jsou velmi provokativní, ovlivnily současný diskurz o právu na život a je na škodu, že jeho práce nejsou přeloženy do češtiny nebo slovenštiny. V tomto ohledu je překlad zařazeného úryvku průkopnickým počinem.

Sympatické na celé publikaci je také to, že u textů přeložených do češtiny autoři zachovali jejich znění a nepokoušeli se o překlad do slovenštiny. Zároveň je nutné říct, že texty některých autorů jsou známé jen ve slovenštině.

Texty z dějin právní filosofie, tak jak je představují bratislavští kolegové, působí velmi uceleným dojmem. Studentům a odborné veřejnosti se tak dostává do rukou práce, která díky výstižnosti textů zachycuje podstatné etapy vývoje moderního právního myšlení.